

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ОМЕЛЬЯНЕНКО Галина Анатоліївна

УДК: 378.147.001.89:796:004

**ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ У БАКАЛАВРІВ ІЗ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ „Запорізький національний університет”, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
КОНОХ Анатолій Петрович,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри теорії та методики фізичної
культури і туризму.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Андрій Віталійович,
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя
завідувач кафедри управління навчальними
зкладами і педагогіки вищої школи;

кандидат педагогічних наук, доцент
ОСАДЧИЙ Вячеслав Володимирович
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри інформатики і кібернетики,
начальник інформаційно-комп'ютерного
центру.

Захист відбудеться 02 жовтня 2012 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 в Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 01 вересня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах науково-технічного прогресу, суцільної інформатизації та комп'ютеризації суспільства, трансформації соціальних орієнтирів й ідеалів, переоцінки цінностей виникає нагальна необхідність інформатизації вітчизняної системи освіти. Про необхідність її забезпечення наголошується в законах України „Про освіту” (1996 р.), „Про вищу освіту” (2002 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2001 р.), Державній програмі „Вчитель” (2002 р.), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004 р.), документах і матеріалах конференцій міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (1999, 2001, 2003, 2005, 2007, 2009 рр.), Указі Президента України „Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту” (зі змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1505/2005 від 21.10.2005 р.).

Аналіз наукових досліджень, присвячених сучасним проблемам вищої школи, зумовлює визначення ефективних форм і методів формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Розробка та застосування інформаційно-комунікаційних засобів навчання стали предметом дослідження таких науковців, як: Т.І. Коваль, І.І. Костікова, Н.В. Морзе, В.В. Осадчий, Є.С. Полат, І.В. Роберт, П.І. Самойленко, Г.К. Селевко, О.М. Спирін, Ю.В. Триус, Л.В. Філенко, Б.О. Шевель, В.А. Ясвін та ін. Дидактичні й психологічні аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання з метою формування науково-дослідницьких умінь у студентів знайшли відображення в працях В.П. Безпалька, О.В. Резіної, О.В. Співаковського, А.О. Яновського та ін. Дослідженню проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту присвячені праці науковців Г.Р. Генсерук, В.М. Гузаря, Л.В. Денисової, Г.А. Добровольського, С.С. Єрмакова, В.А. Кашуби, Р.В. Клопова, К.М. Сергієнка, А.В. Сущенка, Л.П. Сущенко та ін.

Сучасні наукові розробки переконливо свідчать про незаперечні переваги раціонального поєднання традиційних методів навчання з інформаційно-комунікаційними технологіями. Багатоаспектна проблема формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій є актуальною внаслідок існування певних суперечностей між:

– необхідністю здійснення індивідуалізації, диференціації навчання бакалаврів фізичного виховання і спорту й неспроможністю традиційної системи освіти забезпечити ефективність цього процесу;

– державним замовленням, об'єктивною потребою суспільства у фахівцях галузі фізичної культури і спорту, здатних реалізувати дослідницький підхід у професійній діяльності, і низьким рівнем сформованості у них науково-дослідницьких умінь;

– значним дидактичним потенціалом інформаційно-комунікаційних технологій навчання як методичного інструментарію формування у бакалаврів фізичного виховання і спорту зазначених умінь та низькою інтенсивністю їх упровадження.

Актуальність, виявлені суперечності, недостатній рівень теоретичної й практичної розробленості зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **„Формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів із фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри теорії та методики фізичної культури і туризму Запорізького національного університету у межах комплексної теми „Теоретико-методичні засади професійної підготовки і професійного розвитку майбутніх фахівців фізичного виховання, спорту і туризму” (державний реєстраційний номер 0111U008530). Тема затверджена на засіданні вченої ради Запорізького національного університету (протокол № 5 від 18.02.2010 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук АПН України (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Мета дослідження: наукове обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання:**

1. Проаналізувати стан розробленості визначеної проблеми у сучасній педагогічній теорії і практиці.

2. Обґрунтувати систему науково-дослідницьких умінь, критерії, показники та рівні їх сформованості у бакалаврів фізичного виховання і спорту.

3. Визначити шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх фахівців.

4. Науково обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити ефективність моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Укласти навчально-методичний комплекс щодо забезпечення ефективної реалізації професійної підготовки бакалаврів фізичного виховання і спорту у зазначеному напрямі.

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах України III-IV рівня акредитації.

Предмет дослідження: модель формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Дослідження базується на **гіпотезі**, згідно з якою формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту набудатиме ефективності за умови впровадження у навчально-виховний процес: науково обгрунтованої моделі формування науково-дослідницьких умінь засобами інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованої на розвиток дослідницьких якостей особистості; забезпечення неперервності цього процесу, що характеризується інтеграцією елементів науково-дослідницької діяльності в ході вивчення фахових та спеціально-теоретичних дисциплін; поетапного включення студентів у науково-дослідницьку діяльність через різні форми аудиторної і позааудиторної роботи; перебудови навчального процесу з домінуванням самостійних форм навчання.

Теоретичну основу дослідження становлять психолого-педагогічна теорія діяльності (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.); концепція поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізін та ін.); теоретичні засади дослідницької діяльності (В.І. Андреев, Л.І. Даниленко, І.О. Зимня, Н.М. Кушнарєнко, Т.І. Туркот, В.М. Шейко та ін.); концепції: творчого розвитку особистості (В.В. Рибалка, С.О. Сисоєва, Т.І. Суценко, М.О. Лазарєв та ін.), інформатизації освіти (В.Ю. Биков, М.І. Жалдак, Р.С. Гуревич, О.В. Співаковський та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези використано комплекс **методів:** *теоретичні* – вивчення та аналіз філософської, соціологічної, навчально-методичної, психологічної та педагогічної літератури; ретроспективний аналіз окресленої проблеми в теорії і методиці професійної освіти з метою дослідження стану формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій; *емпіричні* – вивчення документації, анкетування, інтерв'ювання, спостереження, бесіди, тестування, педагогічний експеримент з метою виявлення критеріїв, показників та рівнів сформованості науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту; *методи математичної статистики* для обробки результатів експерименту, узагальнення статистичних даних.

Експериментальна база дослідження. Експеримент проводився на базі Запорізького національного університету, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного

університету ім. Григорія Сковороди, Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено модель формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій; обґрунтовано систему науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту; проаналізовано педагогічний та соціально-економічний аспект упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну підготовку майбутніх фахівців; *уточнено* сутність понятійних конструктів „інформаційно-комунікаційні технології”, „науково-дослідницькі вміння”, „формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту”; *удосконалено* зміст, форми та методи формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання та спорту; *подальшого розвитку набули* науково-методичні положення щодо організації науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні: моделі формування науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій; методики діагностування рівнів сформованості відповідних умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту; навчально-методичного забезпечення процесу формування науково-дослідницьких умінь у майбутніх фахівців засобами інформаційно-комунікаційних технологій, яке включає робочу та навчальну програми, навчальний посібник з дисципліни „Педагогічні дослідження в фізичному вихованні та спорті”, методичні розробки індивідуальних завдань дослідницького характеру до педагогічної практики.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Запорізького національного університету (акт про впровадження № 01 – 25/102 від 27. 05. 2011 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди (довідка № 841 від 11. 05. 2011 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького (довідка № 06/834 від 22. 05. 2012 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 63 – 08/1795 від 01. 10. 2010 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась у доповідях та виступах на науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема *міжнародних*: „Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців” (Черкаси, 2009), „Актуальні питання вищої професійної освіти” (Донецьк, 2010), „Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та

спорту” (Київ, 2011), „Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти” (Переяслав-Хмельницький, 2011), „Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір” (Мелітополь, 2011), „Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття” (Луганськ, 2011), „Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту” (Чернігів, 2011), „Сучасні технології формування особистості фахівця з фізичного виховання, спорту та основ здоров’я” (Чернігів, 2012); *всеукраїнських*: „Науковий потенціал України 2009” (інтернет-конференція, 2009), „Простір і час сучасної науки” (інтернет-конференція, 2009); *засіданнях наукової школи*: „Неперервна педагогічна освіта: сучасні парадигми та технології їх реалізації” (Хмельницький, 2009), “Освіта для інформаційного суспільства” (Київ, 2012); науково-практичній конференції Запорізького національного університету „Молода наука – 2011” (Запоріжжя, 2011), засіданні науково-методичної ради Запорізького національного університету (Запоріжжя, 2012), семінарах на факультеті фізичного виховання Запорізького національного університету „Теоретико-методичні засади професійної підготовки і професійного розвитку фахівців фізичної культури, спорту і туризму” (Запоріжжя, 2008 – 2012), засіданнях кафедри теорії та методики фізичної культури і туризму Запорізького національного університету (Запоріжжя, 2006 – 2012).

Публікації. Результати та основний зміст дослідження висвітлено у 16 авторських публікаціях, зокрема, 1 навчальному посібнику, 12 наукових статтях у провідних фахових виданнях України та 3 статтях у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, 15 додатків на 74 сторінках, списку використаних джерел (315 найменування, з яких 15 іноземною мовою). Дисертація містить 15 таблиць та 22 рисунки. Загальний обсяг – 300 сторінок, з яких 185 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено ступінь її розробленості, об’єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету, гіпотезу, завдання, розкрито теоретичну основу, методи дослідження; висвітлено наукову новизну, практичне значення роботи; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **“Теоретичні засади формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій”** – висвітлено стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці, визначено основні принципи і підходи, зарубіжний досвід організації науково-дослідницької діяльності студентів; проаналізовано базові поняття дослідження.

З'ясовано, що проблему формування науково-дослідницьких умінь у студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій варто розглядати з позицій системного, діяльнісного, особистісно орієнтовного, міждисциплінарного та дослідницького підходів. Конкретизовано принципи організації цього процесу: цілепокладання, наступності, інтерактивності, інтеграції навчальної та науково-дослідницької діяльності, включення студентів у дослідницьке інформаційно-навчальне середовище.

Доведено, що формування науково-дослідницьких умінь є ефективним за умов: забезпечення неперервності процесу шляхом поетапного включення студентів у дослідницьку діяльність через різні форми аудиторної і позааудиторної роботи, перебудови навчального процесу з домінуванням самостійних форм навчання, включення елементів науково-дослідницької діяльності у зміст фахових та спеціально-теоретичних дисциплін, орієнтації на розвиток дослідницьких якостей особистості, спрямування на творчу самореалізацію.

На основі здійсненого аналізу стану дослідженості проблеми, наявних теоретичних здобутків у галузі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій з'ясовано, що науково-дослідницька діяльність є одним із важливих шляхів підвищення якості підготовки і виховання майбутніх фахівців, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності сучасні досягнення науково-технічного прогресу. Інтеграція наукової, освітньої та виробничої діяльності в підготовці таких фахівців реалізує одну із засад Болонського процесу – єдність освіти і наукових досліджень.

Виявлено, що організація науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів у розвинених країнах передбачає створення арсеналу новітніх інструментів накопичення, обробки та передачі освітньої інформації через інформаційні каналів: локальні та міжнародні освітянські мережі, концептуальне запровадження систем відкритої освіти, реалізація ефективних моделей дистанційного навчання, розробка та застосування сучасних засобів навчання, використання можливостей засобів масової інформації та медіа, реалізація дослідницької діяльності в освітньому інформаційному просторі.

З'ясовано, що в системі вищої педагогічної освіти США та Канади найбільш активно використовуються такі види дослідницької діяльності, як складання портфоліо, написання етнічної автобіографії, есе, доповідей, розробка проектів, проведення автентичних бесід і публічних презентацій, використання „кейсів”, що загалом забезпечує систематичність інтеріоризації фахових знань, рефлексивних і дослідницьких умінь майбутніх фахівців. Зазначено, що у країнах Західної Європи в організації дослідницької діяльності значна увага

приділяється зв'язку теорії і практики, що передбачає домінування інтерактивних, дискусійних, креативних форм, які віддзеркалюють особистісну позицію та досвід студента.

У результаті теоретичного аналізу проблеми уточнено базові поняття дослідження: „науково-дослідницькі вміння бакалаврів фізичного виховання і спорту”, „інформаційно-комунікаційні технології”. У контексті дисертації „формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту” тлумачиться як процес, спрямований на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери бакалаврів фізичного виховання і спорту, оволодіння студентами комплексом науково-дослідницьких знань та системою науково-дослідницьких умінь, розвиток професійно-значущих особистісних якостей, які забезпечують результативність науково-дослідницької діяльності бакалаврів фізичного виховання і спорту (здатність до самоаналізу, об'єктивної самооцінки, самокритики, подолання труднощів, виявлення й усунення їх причин).

У другому розділі – **„Розробка експериментальної моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій”** – розроблено систему науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту; критерії та рівні сформованості зазначених умінь, авторську модель організації процесу їх формування; проаналізовано шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну підготовку майбутніх фахівців.

Доведено, що формуванню системи науково-дослідницьких умінь у майбутніх фахівців зазначеного профілю передують усвідомлення значущості, наявності позитивного мотиву, особистісного сенсу, задоволеність власною науково-дослідницькою діяльністю, а також засвоєння знань про мету, суб'єкти, предмет, методи, засоби спільної діяльності викладача і студента, логіку і етапи наукового пізнання, структуру наукового дослідження, етапи науково-дослідницької діяльності, експериментальні основи вивчення досліджуваних об'єктів, способи отримання й обробки результатів.

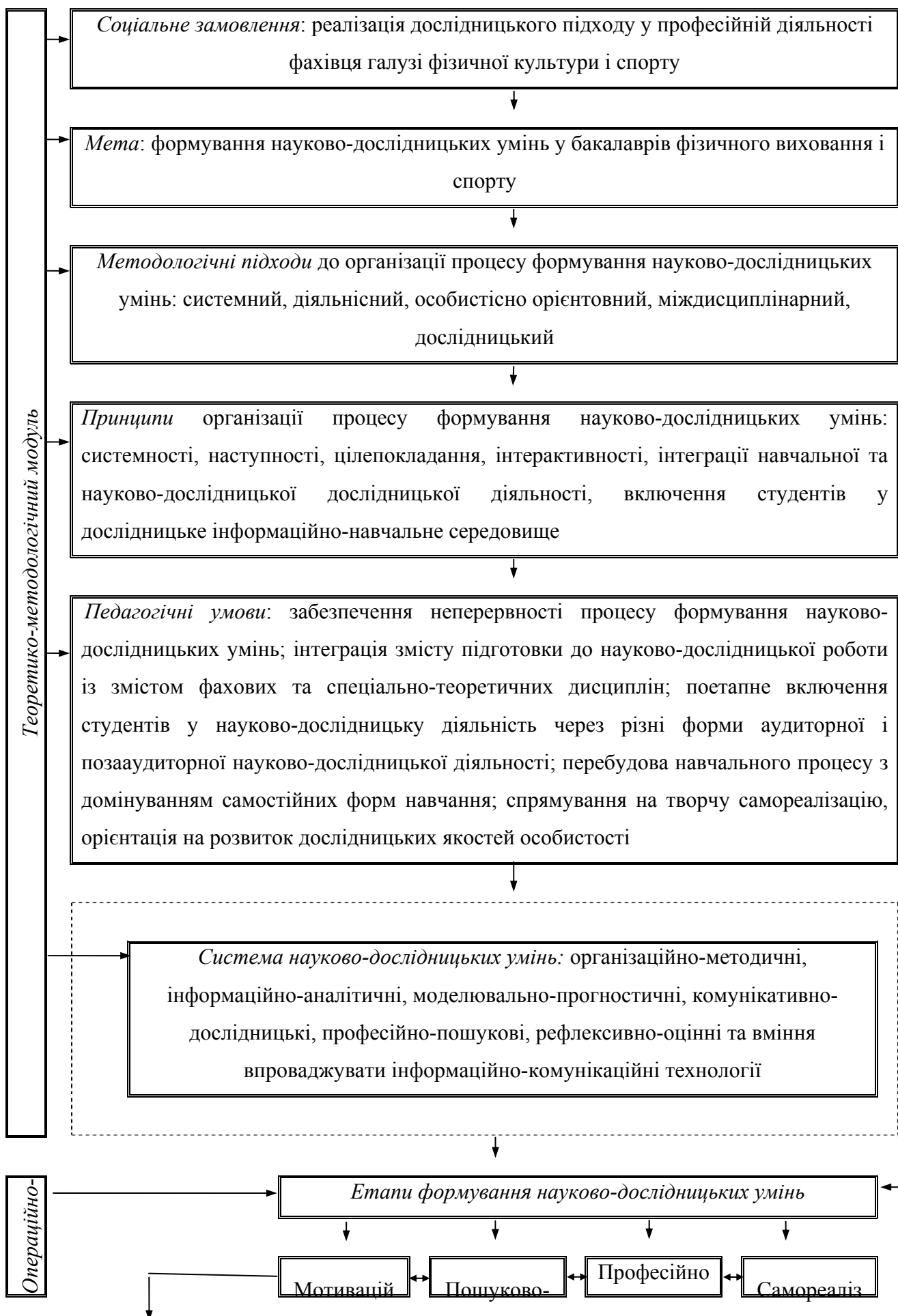
На основі дослідження С.І. Бризгалової, І.А. Зимньої, О.О. Шашенкової, В.Н. Литовченко, В.І. Андрєєва, О.Г. Чугайнової та ін. обґрунтовано думку, що система передбачає наявність таких груп умінь: організаційно-методичні, інформаційно-аналітичні, моделювально-прогностичні, комунікативно-дослідницькі, професійно-пошукові, рефлексивно-оцінні та вміння впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології. Визначено взаємозв'язки кожної групи умінь та їх вплив на сформованість науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту.

Зазначено, що формування науково-дослідницьких умінь забезпечує здатність студентів до самоаналізу, об'єктивної самооцінки, самокритики, подолання труднощів, виявлення та усунення їх причин.

Відповідно до кожного компонента системи науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту виокремлено критерії (спонукальний, змістовий, операційний та особистісний) як сукупність ознак, що дозволяють визначити рівень їх сформованості (високий, достатній, середній та низький).

Високий рівень характеризується системністю, ґрунтовністю та глибиною сформованості науково-дослідницьких умінь: студент виявляє ініціативу та самостійність; наполегливо здійснює науковий пошук; активно застосовує прийоми співробітництва, взаємодопомоги, взаємоконтролю в процесі дослідницької діяльності; виявляє творчий підхід; виявляє здатність до саморегуляції і коректування своєї діяльності, до проведення самоконтролю; повною мірою володіє інформаційно-комунікаційними технологіями і вільно застосовує їх у зазначеному напрямі. *Достатній рівень* характеризується творчим підходом, впевненістю у прийнятті рішення; має певні складності в прогнозуванні результатів дослідження; намагається системно застосовувати прийоми співробітництва, взаємодопомоги, взаємоконтролю в процесі дослідницької діяльності, але використовує комунікативні методи отримання інформації, визначає власне ставлення до них; уміло аргументує обраний шлях вирішення проблеми дослідження; має адекватну, але не завжди стійку самооцінку; розуміє необхідність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у науково-дослідницькій діяльності, вдало використовує окремі засоби інформаційно-комунікаційних технологій для створення, збереження й обробки інформації. *Середній рівень* визначається тим, що студент не виявляє ініціативи, в його діяльності переважає наслідування; вирішення питання носить стандартний характер; намагається діяти самостійно, проте потребує педагогічного керівництва; має труднощі з визначенням різних підходів і оптимальних способів вирішення проблеми; відчуває невпевненість у власних можливостях; відчуває певні труднощі у здійсненні віртуальної наукової комунікації та застосування інформаційно-комунікаційні технології у науково-дослідницькій діяльності. *Низький рівень* характеризується пасивністю студента, відсутністю самостійності у здійсненні пошукової діяльності; йому потрібен зовнішній контроль, має серйозні ускладнення щодо застосування знань і вмінь у новій ситуації; не спроможний аргументувати обраний шлях вирішення проблеми дослідження; студент не готовий до саморегуляції і коректування своєї діяльності, критичного аналізу й оцінки своєї діяльності та її результатів.

Розроблено модель формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає реалізацію трьох основних модулів: теоретико-методологічного, операційно-діяльнісного і критеріально-оцінного (рис.1).

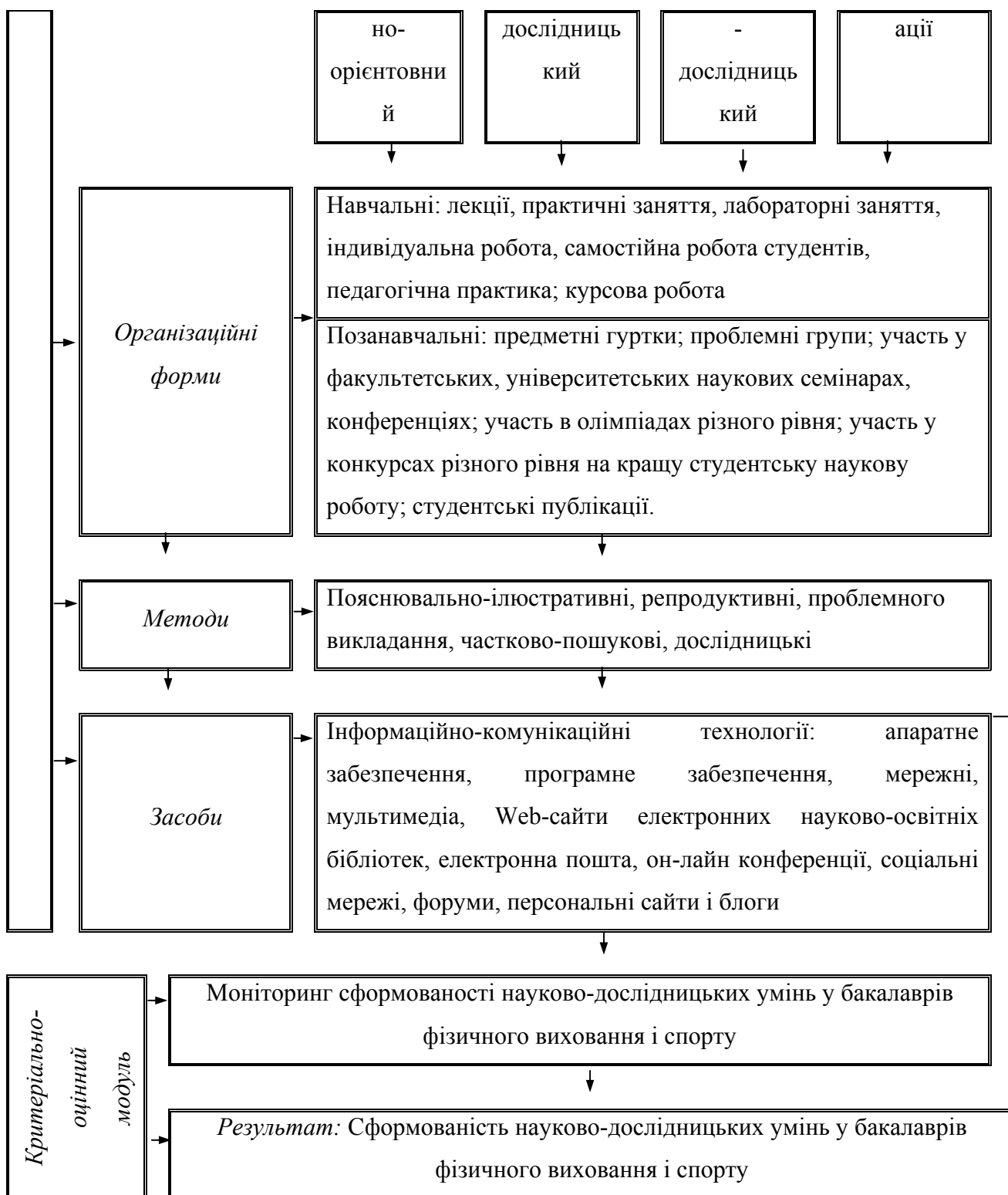

Рис. 1. Модель формування науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Теоретико-методологічний модуль включає в себе такі компоненти як мета, основні методологічні підходи, принципи, педагогічні умови ефективної реалізації процесу формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання та спорту;

операційно-діяльнісний – етапи, форми, методи і засоби формування зазначених умінь, *критеріально-оцінний* – критерії та рівні сформованості науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання та спорту.

Розглянуто інформаційно-комунікаційні технології, які застосовуються у професійній підготовці майбутніх фахівців: *мережні технології*, до яких відносяться Інтернет-технологія і технології, що використовують можливості локальних і глобальних обчислювальних мереж (Інтернет-технологія „World Wide Web”, яка ґрунтується на гіпертекстовій технології та надає можливість роботи в локальних та глобальних обчислювальних мережах); *Web-сайти* (електронних науково-освітніх бібліотек, каталогів, наукових фахових видань, спеціалізовані науково-дослідницькі сайти); *технології мультимедіа* (мультимедійні лекції, електронні довідники, енциклопедії, словники, підручники, відео матеріали); *системне та прикладне програмне забезпечення* (електронні таблиці, текстові та графічні редактори, засоби для перегляду презентацій, тощо); *засоби Інтернет-комунікації* – електронна пошта, он-лайн конференції, соціальні мережі, форуми, персональні сайти і блоги.

Проаналізовано сучасні шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців та з'ясовано, що найбільш ефективним є створення спеціального інформаційно-навчального середовища, яке забезпечує виникнення й розвиток взаємодії між суб'єктами навчальної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

У третьому розділі – **„Експериментальна перевірка ефективності моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій”** – виокремлено етапи та методіку експериментальної роботи щодо формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій; проведено аналіз стану здійснення майбутніми фахівцями зазначеного виду діяльності; представлено результати формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій та їх аналіз.

З метою з'ясування стану здійснення майбутніми фахівцями науково-дослідницької діяльності проведено пошуковий етап дослідження, в якому брали участь 428 студентів факультету фізичного виховання. Виявлено недостатню зацікавленість студентів науково-дослідницькою діяльністю; з'ясовано причини, які обмежують бажання студентів брати в ній активну участь; визначено необхідність всебічного залучення студентів до науково-дослідницької діяльності протягом всього терміну навчання шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

У ході проведення констатувального етапу експерименту продіагностовано рівень сформованості науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту. Аналіз результатів статистичного опрацювання експериментальних даних засвідчив недостатній рівень їх сформованості та дозволив припустити рівність умов у контрольних та експериментальних групах перед проведенням формувального етапу експерименту.

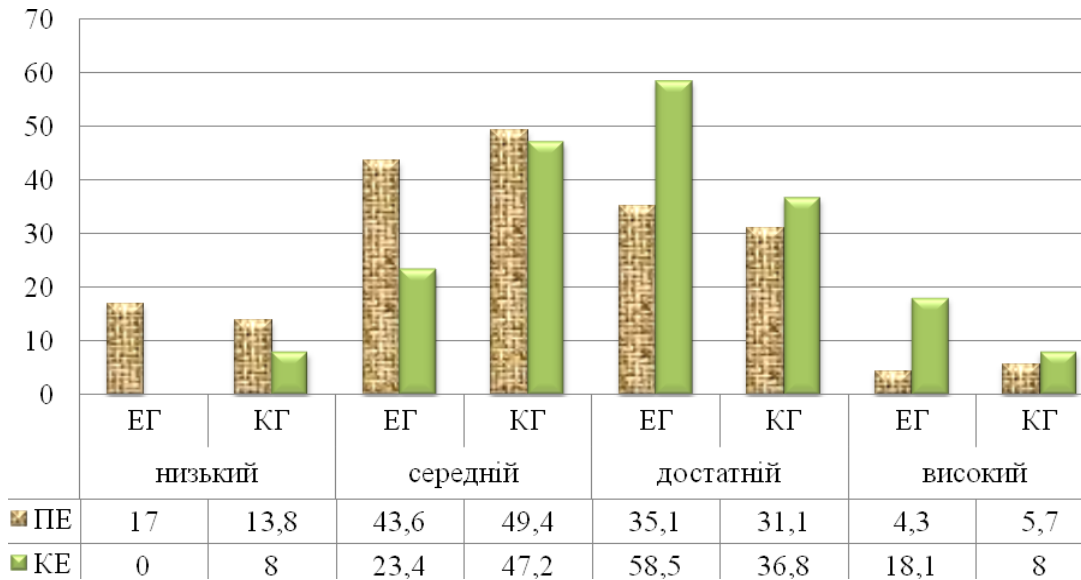
У процесі перевірки ефективності запропонованої моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій брали участь 87 студентів контрольних та 94 студенти експериментальних груп у ході вивчення дисципліни „Педагогічні дослідження в фізичному вихованні та спорті”, проходження педагогічної практики, написання курсових робіт.

Реалізація змісту процесу формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту згідно з моделлю відбувалася таких *етапах*: мотиваційно-орієнтовному, пошуково-дослідницькому, професійно-дослідницькому та самореалізації шляхом впровадження змістових модулів (інформаційно-діяльнісного, професійно-дослідницького, комунікативно-організаційного, аналітико-дослідницького, рефлексивно-результативного).

Одержані результати засвідчили зростання кількості студентів із високим (ЕГ – 18,1%, порівняно із КГ – 8,0%) і достатнім (ЕГ – 58,5%, порівняно із КГ – 36,8%) і, водночас, зменшення кількості майбутніх фахівців з середнім (ЕГ – 23,4%, порівняно із КГ – 47,2%) та низьким (ЕГ – 0%, порівняно із КГ – 8,0%) рівнем сформованості науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту (рис. 2).

Доведено ефективність упровадження експериментальної моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методів математичної статистики, зокрема, критерію Пірсона χ^2 , згідно з яким визначено значущість відмінностей результатів в експериментальних і контрольних групах (за значенням критерію $\chi^2_{розр} = 22,74$ і коефіцієнта взаємоузгодження $C = 0,35$).

Зазначене свідчить про тісний взаємозв'язок між варіацією досліджуваних ознак, а саме: реалізацією авторської моделі на формувальному етапі експерименту і підвищенням рівня комплексного показника сформованості науково-дослідницьких умінь в експериментальних групах, що свідчить про її ефективність.

ЕГ – експериментальні групи, КГ – контрольні групи

ПЕ – початок експерименту, КЕ – кінець експерименту

Рис. 2. Динаміка розподілу студентів контрольної і експериментальної групи за рівнями сформованості науково-дослідницьких умінь (%)

Отже, здійснене теоретико-експериментальне дослідження проблеми формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій підтвердило висунуту гіпотезу та дозволило дійти таких **висновків**:

1. На основі аналізу стану розробленості окресленої проблеми у сучасній педагогічній теорії і практиці з'ясовано, що науково-дослідницька діяльність розглядається як важлива умова розвитку професійно-творчої самостійності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту, від ефективності якої залежить збереження, зміцнення та єдність психічного, фізичного й духовного стану особистості.

Обґрунтовано думку, що теоретичними засадами формування науково-дослідницьких умінь у студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій є системний, діяльнісний, особистісно орієнтовний, міждисциплінарний та дослідницький підходи. Конкретизовано принципи організації цього процесу: цілепокладання, наступності, інтерактивності, інтеграції навчальної та науково-дослідницької діяльності, включення студентів у дослідницьке інформаційно-навчальне середовище.

Визначено напрями наукових досліджень у професійній діяльності майбутнього фахівця та шляхи їх успішної реалізації, серед яких пріоритетним є формування науково-

дослідницьких умінь. Доведено, що процес ефективного формування визначених умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту передбачає впровадження у систему професійної освіти засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

З'ясовано, що організація дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів у розвинених країнах пов'язана із впровадженням новітніх інструментів накопичення, обробки та передачі освітньої інформації через інформаційні канали, серед яких – створення локальних та міжнародних освітянських мереж, концептуальне запровадження систем відкритої освіти, реалізація ефективних моделей дистанційної освіти, розробка та застосування сучасних засобів навчання, використання можливостей масової інформації та медіа, реалізація дослідницької діяльності в освітньому інформаційному просторі.

У результаті теоретичного аналізу проблеми визначено базові поняття дослідження, серед яких „формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту” тлумачиться як процес, спрямований на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери бакалаврів фізичного виховання і спорту, оволодіння студентами комплексом науково-дослідницьких знань та системою відповідних умінь, розвиток професійно-значущих особистісних якостей, які забезпечують результативність їх науково-дослідницької діяльності.

2. Обґрунтовано систему науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту, що передбачає наявність таких груп умінь: організаційно-методичні, інформаційно-аналітичні, моделювально-прогностичні, комунікативно-дослідницькі, професійно-пошукові, рефлексивно-оцінні та вміння впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології. Визначено взаємозв'язки кожної групи умінь та їх вплив на сформованість науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту.

Доведено, що формуванню системи науково-дослідницьких умінь у майбутніх фахівців передують усвідомлення значущості, наявність позитивного мотиву, особистісного сенсу, задоволеність власною науково-дослідницькою діяльністю, а також засвоєння знань про мету, суб'єкти, предмет, методи, засоби спільної діяльності викладача і студента, логіку і етапи наукового пізнання, структуру наукового дослідження, етапи науково-дослідницької діяльності, експериментальні основи вивчення досліджуваних об'єктів, способи отримання й обробки результатів.

Відповідно до кожного компоненту системи визначено критерії (спонукальний, змістовий, операційний та особистісний) як сукупність ознак, що дозволяють визначити рівень сформованості науково-дослідницьких умінь. Виокремлено таких чотири рівні: високий, достатній, середній та низький.

3. На основі аналізу інформаційно-комунікаційних технологій визначено шляхи їх впровадження у процес формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту. До таких віднесено: використання можливостей локальних і глобальних обчислювальних мережних технологій; застосування Web-сайтів електронних науково-освітніх бібліотек (електронних каталогів наукових бібліотек, електронних наукових фахових видань), спеціалізованих науково-дослідницьких сайтів. Зазначено також про важливість застосування у процесі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту мультимедійних технологій (мультимедійні лекції, електронні довідники, енциклопедії, словники, підручники, музичні й відео матеріали навчального призначення); засобів Інтернет-комунікації (електронна пошта, он-лайн конференції, соціальні мережі, форуми, персональні сайти та блоги); запровадження електронних таблиць, текстових та графічних редакторів, засобів для перегляду презентацій тощо, з метою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців.

Доведено, що ефективним засобом упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну підготовку майбутніх фахівців є створення інформаційно-навчального середовища.

4. Науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено модель формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає впровадження наукових досліджень у професійну діяльність фахівця галузі фізичної культури і спорту, орієнтацію на розвиток дослідницьких якостей та творчу самореалізацію особистості. Визначено етапи формування науково-дослідницьких умінь у майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту – мотиваційно-орієнтовний, пошуково-дослідницький, професійно-дослідницький, самореалізації. Окреслено мету кожного з них, визначено мотиви до науково-дослідницької діяльності, висвітлено зміст роботи, принципи, пріоритетні педагогічні умови її реалізації на кожному із етапів.

Доведено, що формування науково-дослідницьких умінь є ефективним за умов: забезпечення неперервності процесу шляхом поетапного включення студентів у дослідницьку діяльність через різні форми аудиторної і позааудиторної роботи, перебудови навчального процесу з домінуванням самостійних форм навчання, інтеграцією елементів науково-дослідницької діяльності в ході вивчення фахових та спеціально-теоретичних дисциплін, орієнтації на розвиток дослідницьких якостей особистості, спрямування на творчу самореалізацію.

Розроблено інформаційно-навчальне середовище, побудоване на основі гіпертексту і мультимедійного представлення інформації, яке забезпечує виникнення й розвиток взаємодії

між суб'єктами навчальної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, а також формування пізнавальної та дослідницької активності студентів.

Перевірка ефективності моделі засвідчує, що середні показники сформованості компонентів системи науково-дослідницьких умінь були значно вищими у представників експериментальних груп. Розподіл респондентів за рівнями засвідчив про зростання кількості студентів із високим (ЕГ – 18,1%, порівняно із КГ – 8,0%) і достатнім (ЕГ – 58,5%, порівняно із КГ – 36,8%) і, водночас, зменшення кількості майбутніх фахівців з середнім (ЕГ – 23,4%, порівняно із КГ – 47,2%) та низьким (ЕГ – 0%, порівняно із КГ – 8,0%) рівнем сформованості науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту. Зазначене свідчить про ефективність розробленої моделі формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Для забезпечення ефективності процесу формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту укладено навчально-методичний комплекс, який включає робочу та навчальну програми, навчальний посібник з дисципліни „Педагогічні дослідження в фізичному вихованні та спорті”, методичні розробки індивідуальних завдань дослідницького характеру до педагогічної практики, електронні копії паперових складових навчально-методичний комплексу (розміщено на Інтернет порталі Запорізького національного університету), презентації лекційного матеріалу із застосуванням мультимедіа, електронний підручник.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування науково-дослідницьких умінь студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Подальшого вивчення потребують: педагогічні аспекти організації науково-дослідницької діяльності у процесі дистанційного навчання; використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних фахівців різних профілів.

Основний зміст дисертації викладено в публікаціях автора:

Навчальні, навчально-методичні посібники, програми

1. Омеляненко Г. А. Педагогічні дослідження у фізичному вихованні та спорті: Навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” напрямів підготовки „Фізичне виховання”, „Спорт”, „Здоров'я людини” / Г. А. Омеляненко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 106 с.

Статті у фахових виданнях

2. Омеляненко Г. А. Психолого-педагогічні засади використання інформаційно-комунікативних технологій в професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури

і спорту / Г. А. Омеляненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків, 2008. – Вип. 10. – С. 86-89.

3. Омеляненко Г. А. Модель формування готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до використання інформаційних технологій в умовах інформаційно-навчального середовища / Г. А. Омеляненко // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки : зб. наук. статей. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2009. – Вип. 149. – С. 124-128.

4. Омеляненко Г. А. Особливості педагогічної взаємодії в умовах інформаційно-навчального середовища у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту / Г. А. Омеляненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків, 2009. – Вип. 8. – С. 116-118.

5. Омеляненко Г. А. Науково-дослідницький компонент у професійному становленні бакалаврів з фізичного виховання та спорту / Г. А. Омеляненко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 10 (63) – С. 335-340.

6. Омеляненко Г. А. Структура науково-дослідницьких умінь бакалаврів із фізичного виховання та спорту / Г. А. Омеляненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків, 2010. – Вип. 11. – С. 79-83.

7. Омеляненко Г. А. Визначення критеріїв сформованості науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікативних технологій / Г. А. Омеляненко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 20. – С. 129-134.

8. Омеляненко Г. А. Зарубіжний досвід організації науково-дослідницької діяльності студентів / Г. А. Омеляненко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка – Луганськ : ЛНУ, 2011. – Вип. 20 (231). – С. 259-267.

9. Омеляненко Г. А. Зміст і структура науково-дослідницької діяльності бакалаврів фізичного виховання та спорту / Г. А. Омеляненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 „Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт” : зб. наук. пр. / за ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – № 11. – С. 128-132.

10. Омеляненко Г. А. Обґрунтування структури та змісту педагогічної технології формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Г. А. Омеляненко // Вісник

Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧДПУ, 2011. – Вип. 91. – С. 84-88.

11. Омеляненко Г. А. Соціально-економічні аспекти та особливості впровадження інформаційно-комунікативних технологій в професійній підготовці бакалаврів фізичного виховання і спорту / Г. А. Омеляненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт”: зб. наук. пр. / за ред. Г.М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – №13. – С.441-444.

12. Омеляненко Г. А. Сучасний стан сформованості рівня готовності бакалаврів фізичного виховання та спорту до науково-дослідницької діяльності / Г. А. Омеляненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип. 1. – С. 98-102.

13. Омеляненко Г. А. Ефективність формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Г. А. Омеляненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧДПУ, 2012. – Вип. 98. – С. 117-122.

Матеріали конференцій

14. Омеляненко Г. А. Науково-дослідницька діяльність бакалаврів з фізичного виховання і спорту як чинник підготовки висококваліфікованих кадрів / Г. А. Омеляненко // Актуальні питання вищої професійної освіти : матеріали IV міжн. наук.-практ. конф., 18 березня 2010 р. – Донецьк, 2010. – С. 150-154.

15. Омеляненко Г. А. Інформаційно-навчальне середовище: дидактичний аспект / Г. А. Омеляненко // Матеріали п'ятої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції „Простір і час сучасної науки”. – К.: Меганом, 2009. – С. 31-33.

16. Омеляненко Г. А. Особливості педагогічної взаємодії в умовах інформаційно-навчального середовища / Г. А. Омеляненко // Матеріали п'ятої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції „Науковий потенціал України 2009”. – К.: Меганом, 2009. – С. 36-39.

АНОТАЦІЇ

Омеляненко Г.А. Формування науково-дослідницьких умінь у бакалаврів із фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми формування науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій. На основі аналізу стану окресленої проблеми визначено теоретичні засади формування науково-дослідницьких умінь. Проаналізовано зарубіжний досвід організації науково-дослідницької діяльності студентів. Визначено структуру, критерії, рівні сформованості науково-дослідницьких умінь. Представлено інформаційно-комунікаційні технології, які сприяють ефективному формуванню науково-дослідницьких умінь. Обґрунтовано, експериментально перевірено ефективність моделі формування науково-дослідницьких умінь бакалаврів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Результати дослідження впроваджено в практику діяльності ВНЗ України.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, науково-дослідницькі вміння, інформаційно-комунікаційні технології, фізичне виховання і спорт.

Омельяненко Г.А. Формирование научно-исследовательских умений у бакалавров физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2012.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования научно-исследовательских умений бакалавров физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий. На основе анализа проблемы определены теоретические основы формирования научно-исследовательских умений у бакалавров физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий с позиций системного, деятельностного, личностно ориентированного, междисциплинарного и исследовательского подходов. Конкретизированы принципы организации этого процесса: последовательности, интерактивности, интеграции учебной и научно-исследовательской деятельности, включения студентов, в исследовательскую информационно-обучающую среду.

Выявлено, что формирование научно-исследовательских умений является эффективным при условии: обеспечения непрерывности процесса, что предполагает поэтапное включение студентов в исследовательскую деятельность посредством различных форм аудиторной и внеаудиторной работы, трансформации учебного процесса с доминированием самостоятельных форм обучения, интеграции подготовки к научно-исследовательской деятельности с содержанием профессиональных и специально-теоретических дисциплин, ориентации на развитие исследовательских качеств личности.

Обосновано, что формирование системы научно-исследовательских умений предполагает первоначальное осознанием значимости позитивной мотивации, личностного смысла, удовлетворенности результатами научно-исследовательской деятельности, а также усвоения знаний о цели, субъектах, предмете, методах и средствах совместной деятельности преподавателя и студента, логике и этапах научного познания, структуре исследовательской работы, этапах научно-исследовательской деятельности.

Определена система научно-исследовательских умений, которая предполагает наличие таких групп умений: организационно-методических, информационно-аналитических, модельно-прогностических, коммуникативно-исследовательских, профессионально-поисковых, рефлексивно-оценочных и умений внедрять информационно-коммуникационные технологии.

Научно обоснована, разработана и экспериментально проверена модель формирования научно-исследовательских умений у бакалавров физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий. Создана информационно-обучающая среда, которая обеспечивает возникновение и развитие взаимодействия между субъектами учебной деятельности с использованием информационно-коммуникационных технологий. Подтверждена эффективность модели формирования научно-исследовательских умений у бакалавров физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий.

Результаты исследования внедрены в практику деятельности высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, научно-исследовательские умения, информационно-коммуникационные технологии, физическое воспитание и спорт.

Omelyanenko G.A. Formation of scientific and research skills of bachelors majoring in Physical education and sports by means of information and communication technologies. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education – Zhytomyr Ivan Franko State University.– Zhytomyr, 2012.

Dissertation is devoted to researching the problem of formation of scientific and research skills of bachelors majoring in Physical education and sports by means of information and communication technologies. In dissertation the problem of formation of scientific and research skills of students by means of information and communication technologies in the theory of pedagogics is investigated; foreign experience of the organization of scientific and research student activities is researched; structure, levels and criteria of research skills formation of P.E. and sports bachelors are defined; model of formation of scientific and research skills of P.E. and sports bachelors is theoretically substantiated; information and communication technologies are defined as a component in formation of scientific and research skills of P.E. and sports bachelors. Efficiency of the model is tested experimentally and proved.

The basically results of the research have been applied in educational process of higher educational pedagogical institutions.

Keywords: scientific and research activity, scientific and research skills, information and communication technologies, Physical education and sports.